

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Розглянуто пенсійні системи у розвинутих країнах світу. Проведено аналіз пенсійного забезпечення в Україні. Визначено напрями подальшого реформування пенсійної системи

Постановка проблеми. Для України проблема пенсійного забезпечення є досить актуальною, тому що на даному етапі відбувається старіння населення, що призводить до зростання пенсійного навантаження на працюючих. В результаті маємо незбалансованість доходів і витрат Пенсійного фонду. Розвиток пенсійної системи тісно пов'язаний з багатьма важливими суспільними процесами, що відбуваються в країні. Тому необхідно з'ясувати шляхи реформування пенсійної системи України, опираючись на досвід інших країн з розв'язання цього питання. Особливої актуальності набуває дана проблема у зв'язку з проведенням пенсійної реформи в Україні.

Мета дослідження. Дослідити рівень розвитку пенсійної системи України, визначити її вплив на соціальний стан населення та обґрунтувати напрями подальшого реформування. Проаналізувати досвід країн, які вже провели пенсійну реформу і отримали позитивні наслідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку пенсійного забезпечення завжди були актуальними та висвітлювались у працях провідних світових економістів. Особливо слід відзначити досвід європейських країн, який висвітлено у працях Г.МакГаггарта [3, с.10]. Питання реформування пенсійної системи України розглядали багато вітчизняних вчених, економістів, зокрема: Л. Батченко, М. Деліні [1, с. 188], І. Гнібиденко [2, с. 4], В. Мельничук [4, с. 66], А. Скрипник, Л. Ліхтенштейн [5, с. 138], Г. Терещенко, Т. Муратова [6, с. 76].

Викладення основного матеріалу дослідження. Пенсійна система України – сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії.

Пенсійний фонд України (ПФУ) – центральний орган виконавчої влади, що здійснює керівництво та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, провадить збір, акумуляцію та облік страхових внесків, призначає пенсії та готує документи для їх виплати, забезпечує своєчасне і в повному обсязі фінансування та виплату пенсій, допомоги на поховання, інших соціальних виплат, які згідно із законодавством здійснюються за рахунок коштів Пенсійного фонду України, здійснює контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду України.

Він був створений 21 грудня 1990 року як Українське республіканське відділення Пенсійного фонду СРСР. Саме в січні 1992 року його було перетворено у Пенсійний фонд України і відтоді він почав діяти як незалежна фінансова структура.

Пенсійне забезпечення регулюється 28 законами. На нашу думку, можна виділити два основних: Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення" і Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування".

Згідно з Законом України "Про недержавне пенсійне забезпечення":

Система недержавного пенсійного забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" було прийнято 9 липня 2003 року, а чинності він набув з 1 січня 2004 року. З цього року в Україні діє трирівнева система пенсійного забезпечення. На даний час вона складається з першого рівня

(солідарної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування), другого рівня (накопичувальної системи загальнообов'язкового пенсійного страхування) і третього рівня (системи добровільних пенсійних заощаджень). Усі три рівні активно реформуються. Проте, останніми роками процес загальмувався: реформування першого рівня досі не завершено, другий рівень досі не введено, третій рівень дуже повільно розвивається за відсутності другого і без державної підтримки.

Перший рівень – солідарна система – є обов'язковою і передбачає призначення пенсій з урахуванням страхового стажу і суми заробітної плати. Управляє цим рівнем Пенсійний фонд України. У солідарній системі задіяні практично усі громадяни, незалежно від віку і їх бажання. Розмір середньої пенсії в першому рівні пенсійної системи України щороку зростає. Тим не менш, враховуючи темп інфляції, реальний розмір пенсії зростає значно повільніше, ніж номінальний.

Другий рівень – загальнообов'язкова накопичувальна система, заснована на обов'язкових пенсійних накопиченнях. Цей рівень здійснює розподільчу функцію. В Україні другий рівень пенсійної системи планувалось ввести з 2007 року, проте це й досі не зроблено.

Третій рівень – добровільна недержавна система пенсійного забезпечення – це приватне страхування пенсій через добровільне залучення коштів громадян і організацій у недержавні пенсійні фонди (НПФ), страхові компанії і банківські установи. Наразі третій рівень повільно розвивається і обсяг пенсійних виплат, що здійснює НПФ є ще невеликим. Позитивною рисою НПФ є те, що навіть в умовах кризи вони здійснювали пенсійні виплати вчасно і в повному обсязі.

Аналізуючи функціонування пенсійної системи України, необхідно враховувати світовий досвід. Розглянемо пенсійні системи найбільш розвинутих країн світу: Франції, Німеччини, Англії та Росії.

В Німеччині виконується принцип солідарності поколінь (тобто робітники фактично оплачують пенсії сучасним пенсіонерам, очікуючи, що їх пенсії оплатять наступні покоління). Пенсійна система трирівнева: обов'язкове державне пенсійне забезпечення (до них люди відкладають 10 % від заробітної плати на протязі всієї трудової діяльності, а держава вкладає 20 % дотацій), пенсійне страхування на підприємствах, приватні фонди страхування (в них беруть участь лише 10 % пенсіонерів). Трудова база відрахування до пенсійних фондів 5-35 років. Пенсійний вік для чоловіків – 65 років, для жінок – 60 років. Середня пенсія становить 70 % від заробітної плати (для чоловіків – 950 євро, для жінок – 500 євро). Пенсію отримує і той, хто працював лише 5 років (300 євро), а той, хто не має і 3 років стажу пенсію не отримує взагалі.

У Великобританії пенсійне забезпечення має назву "Національна система страхування". Пенсійний вік для чоловіків 65 років і 60 років для жінок. Існує два види пенсії: державна базова (однакові розміри для усіх) і державна страхова (25 % від розміру заробітної плати). З 2010 року трудовий стаж став 30 років для усіх. Середня пенсія становить 95,25 фунтів стерлінгів на тиждень.

Після проведення пенсійної реформи (2002 рік) в Росії існує два рівня пенсійного забезпечення: обов'язкове пенсійне страхування, державне пенсійне забезпечення. Пенсія складається з трьох частин: базова (формується з єдиного соціального податку), страхова та накопичувальна. Також існує і додаткове пенсійне забезпечення ("корпоративна пенсія"). Пенсійний вік для чоловіків – 60 років, для жінок – 55 років.

У Франції замість накопичувального фонду є спеціальний фонд, у який кожен особисто вкладає стільки грошей, скільки хоче. Держава заохочує недержавні пенсійні фонди, звільняючи їх від сплати податків. Проте, недержавні пенсійні фонди охопили лише невелику частину французьких пенсіонерів. Пенсії складають 50 % від середньої заробітної плати за останні 11 трудових

роки. Існує один пенсійний вік як для чоловіків, так і для жінок – 40-60 років (з проведенням реформи 2010-2011 років він збільшився до 62-67 років). Пенсія у Франції складає 6 тис. – 12 тис. євро.

Для порівняння пенсійних систем різних країн світу і України складемо таблицю активів накопичувальних систем пенсійного забезпечення (табл. 1).

Таблиця 1. Активи накопичувальних систем пенсійного забезпечення найбільших ринків світу і України:

Країна	Млрд дол. США	% до ВВП
Австралія	718	67
Канада	726	46
Франція	154	5
Німеччина	379	10
Гонконг	57	25
Ірландія	87	31
Японія	2731	56
Нідерланди	867	95
Швейцарія	514	104
Великобританія	1746	62
США	12439	87
Разом	20418	61
Україна(2009 рік)	0,125	0,1

Джерело: [4, с. 66]

Порівнявши активи накопичувальних систем розвинутих країн світу, що коливаються від 57 млрд.дол. (Гонконг) до 12439 млрд.дол. (США) і відповідний показник в Україні – 0,125 млрд. дол., тобто 0,1 % від ВВП можна зробити висновок, що в Україні дуже погано розвинений третій рівень пенсійної системи (він функціонує лише 5 років). Отже, пенсійна система недостатньо розвинута в нашій державі і необхідно прийняти низку реформ.

У процесі реформування пенсійної системи різних країн світу, в більшості з них відбувся перехід до багаторівневих пенсійних систем, що надало змогу пенсіонерам отримувати принаймні три різні пенсії. Для України також є вигідною трирівнева система, тому що розділяється ризики, зокрема демографічні, економічні, фінансові та ін. Розподіл ризиків між трьома рівнями зробить пенсійну систему більш стійкою, збалансованою. Але довіра до приватних пенсійних фондів поки що залишається низькою.

Згідно з дослідженням Г. Мак Таггарта [3, с. 10] пенсійна система в Україні частково нагадує угорську (в ній окрім внесків до солідарної пенсійної системи, також перераховуються кошти до системи недержавного пенсійного забезпечення за пенсійною схемою з визначеними внесками).

В Україні ставка внесків на загальнообов'язкове державне страхування є однією з найбільших у світі (35,2 % на 2009 рік).

Основою розуміння реальних економічних проблем сучасної пенсійної системи України може стати аналіз показників, які комплексно характеризують її (табл. 2).

Таблиця 2. Показники, що комплексно характеризують пенсійну систему України:

Роки	2005	2006	2007	2008	2009
Витрати ПФУ, млрд. грн.	65,5	74,4	101,9	143,5	165,7
Доходи ПФУ, млрд. грн.	42,2	54,3	76,0	102,0	103,1
Інвестиційний дохід, отриманий НПФ, млн. грн.	9,7	45,3	68,1	86,8	202,1
Середня пенсія, грн.	316,2	406,8	478,4	751,4	898,4
Розмір ВВП, млрд. грн.	441	544	721	948	913
Частка пенсій у ВВП, %	15,3	12-14	12-14	15,8	18,1
Річна інфляція споживчих цін, %	10,3	11,6	16,6	22,3	12,5
Кількість пенсіонерів, млн. осіб	14,1	14,0	13,9	13,8	13,7
Кількість зайнятих економічно активних (млн. осіб) у віці 15-70 років, рівень зайнятих до всього населення означеного віку, %	20,7 57,7%	20,7 57,9%	20,9 58,7%	21,0 59,3%	20,2 57,7%
Ставка внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, % до нарахування заробітної плати	33,3 – 34,3	32,8 – 33,8	33,7 – 35	34,2 – 35,2	35,2

Джерела: [7, 8, 9].

Однією з проблем України є високий рівень податкових навантажень на зайняте економічно активне населення (на 2009 рік кількість працездатних становила 20,2 млн. осіб, а кількість пенсіонерів – 13,7 млн. осіб). Така ситуація склалась, тому що зменшується загальна кількість працюючого населення і зростає кількість пенсіонерів, що достроково виходять на пенсію. Також можна зазначити, що в Україні найнижчий пенсійний вік серед інших країн, а також велика кількість пільгових пенсій. В Україні найбільше пенсійне навантаження виникає за рахунок працюючого населення, що призводить до зменшення кількості платників страхових внесків. Ставки внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування у 2009 році становила 35,2 % до нарахування заробітної плати.

Розмір пенсій у 2009 році становив 898,4 грн., а у 2010 році – 999,0 грн., водночас видатки ПФУ – 165,7 млрд.грн., а доходи лише 103,1 млрд.грн. Зрозуміло, що ПФУ не зміг компенсувати швидке зростання пенсій. Тому частка інших доходів у бюджеті ПФУ зросла (35 %). В той же час підвищення розміру пенсій, за відсутності джерел

фінансування, призвело до фінансової кризи пенсійної системи. Саме тому постала необхідність негайної пенсійної реформи, яка вже розпочалась в Україні. Подібна реформа була проведена в 2004-2005 роках і мала негативні наслідки. Впродовж неї розмір пенсій було підвищено до розміру прожиткового мінімуму. Це було здійснено раптово, а не поступово, тому і призвело до великого навантаження на державний бюджет України.

Наразі через збільшення середньої пенсії при швидкому зростанні інфляції (у 2009 році вона становила 12,3 %, а у 2010 році – 9,1 %), реальні пенсійні виплати зростають значно повільніше.

Необхідно відмітити, що, незважаючи на досить невеликий період функціонування третього рівня пенсійної системи, інвестиційний дохід, отриманий НПФ зростає (на 2009 рік він становив 202,1 млн.грн.), тому що НПФ вчасно виплачує пенсійні виплати.

Зміст реформ пенсійної системи України на даному етапі стосується переважно підняття пенсійного віку. Тоді, коли головною метою реформування пенсійної системи має

стати забезпечення належного рівня життя людей похилого віку на засадах соціальної справедливості. Лише це стане запорукою стабілізації ситуації у пенсійній системі.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Реформувати пенсійну систему, на нашу думку, необхідно за рахунок: реформування солідарної системи, створення накопичувальної системи, розвитку системи добровільного пенсійного забезпечення.

Солідарна система вже фінансово неспроможна забезпечити достатній рівень пенсій. Сумарних відрахувань недостатньо для утримання такого рівня пенсій. Тому необхідно долучити до цієї системи інші, недержавні організації. Також треба забезпечити фінансову стійкість і соціальну справедливість солідарної системи. Для цього необхідно забезпечити обов'язкове державне пенсійне страхування, встановити порядок визначення пенсій та обмежити максимальні пенсії. Також необхідні економічні стимули для пізнішого виходу людей на пенсію.

Існує необхідність створення нових фінансових інструментів, що забезпечуватимуть доходність пенсійних активів. Необхідно створити другий рівень пенсійної системи, за допомогою якого пенсіонери будуть одержувати додатково до виплат за солідарною системою, пенсії з обов'язкової накопичувальної системи. Тому доцільно створити Накопичувальний пенсійний фонд, до якого зайняті люди будуть вкладати частину коштів на старість.

Доцільно реформувати і третій рівень пенсійної системи, тому що він ще не отримав належного розвитку. Недосконалим залишається і нормативно-правове регулювання умов участі людей у недержавному пенсійному забезпеченні.

Добровільна система пенсійних заощаджень дозволить людям, які мають таку можливість, вкладати більше грошей на старість. У цій системі фінансуються і дострокові пенсії.

Пенсійна реформа має підштовхнути людей до участі у недержавних пенсійних фондах, за допомогою інформаційно-роз'яснювальної роботи.

Список використаної літератури:

1. *Батченко Л.* Розвиток реформованої пенсійної системи України та її вплив на формування механізму соціального самозахисту населення / Л. Батченко,

М. Деліні // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 188. 2. *Гнибіденко І.* Пенсійна реформа в Україні: стан, проблеми, перспективи / І. Гнибіденко // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 4. 3. *МакТаггарт Г.* Соціальне страхування та пенсійна реформа / Г. МакТаггарт // Людина і праця. – 2004. – № 7. – С. 10. 4. *Мельничук В.* Тенденції розвитку пенсійної системи України / В. Мельничук // Фінанси України. – 2010. – № 4. – С. 66. 5. *Скрипник А.* Фінансові ризики в контексті пенсійної реформи / А. Скрипник, Л. Ліхтенштейн // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 138. 6. *Терещенко Г.* Проблеми розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні / Г. Терещенко, Т. Мусатова // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 76. 7. Офіційний веб – сайт державного комітету статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> 8. Офіційний веб – сайт державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua> 9. Офіційний веб – сайт Пенсійного фонду України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua> 10. Пенсионный план 401К Пенсионные системы стран мира [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.401k.ru/>

ЖУК Дарія Сергіївна – студентка факультету економіки зі спеціальності облік і аудит Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

Наукові інтереси:

– аналіз пенсійної система України та її реформування

КАСИЧ Алла Олександрівна – доктор економічних наук, доцент, декан факультету економіки, завідувач кафедри обліку і аудиту Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського

Наукові інтереси:

– удосконалення обліково-аналітичного процесу на промислових підприємствах; аналіз інвестиційної діяльності вітчизняних промислових підприємств